

Між необхідністю та надмірністю: соціальна обумовленість криміналізації виправдовування агресії (стаття 436² Кримінального кодексу України)

Олександр Сергійович Перепелиця*

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,
Харків, Україна

*e-mail: o.s.perelytsya@nlu.edu.ua

Анотація

В умовах повномасштабного збройного вторгнення Російської Федерації та тривалій гібридної агресії проти України питання соціальної обумовленості кримінально-правових заборон, спрямованих на протидію інформаційній агресії, набуває особливої теоретичної та практичної значущості. Стаття 436² Кримінального кодексу України, якою встановлено кримінальну відповідальність за виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії РФ проти України та глорифікацію її учасників, є відносно новим законодавчим рішенням, що потребує комплексного наукового осмислення з позицій кримінально-правової доктрини. Мета дослідження полягає у встановленні та аналізі сукупності чинників, що стали рушійною силою криміналізації відповідних діянь, а також в оцінці відповідності законодавчого рішення реальним суспільним потребам. У дослідженні застосовано триаспектний аналіз підстав криміналізації – юридико-кримінологічних, соціально-економічних та соціально-психологічних – у їх взаємозв'язку з принципами криміналізації як системно-правовими орієнтирами законодавчої діяльності. Використано діалектичний метод для виявлення суперечності між суспільними потребами та можливостями кримінально-правового інструментарію; загальнологічні методи для формування узагальнених висновків; спеціально-юридичні методи для аналізу диспозиції та санкції ст. 436² Кримінального кодексу України, її колізій і статистики судової практики; а також системний та історичний підходи для встановлення кореляцій між деформаціями криміналізації та генезою інформаційної агресії РФ. Встановлено, що соціальна обумовленість кримінальної відповідальності за діяння, передбачені ст. 436² Кримінального кодексу України, є принципово диференційованою залежно від форми їх вчинення. Криміналізація публічних форм відповідних діянь є соціально виправданою, оскільки вони характеризуються підвищеним ступенем суспільної небезпечності та здатністю впливати на масову свідомість. Натомість поширення кримінально-правової заборони на непублічні форми поведінки має ознаки надмірної криміналізації, адже не ґрунтується на достатніх юридико-кримінологічних,

соціально-економічних і соціально-психологічних підставах. Перспективи подальших досліджень пов'язані з розробленням оптимальної законодавчої моделі криміналізації, що забезпечує баланс між ефективністю протидії інформаційній агресії та дотриманням прав і свобод особи.

Ключові слова: соціальна обумовленість; криміналізація; збройна агресія; глорифікація; інформаційна війна; надмірна криміналізація; кримінально-правова політика.

Between Necessity and Excess: Social Conditionality of the Criminalization of Aggression Justification (Article 436² of the Criminal Code of Ukraine)

Oleksandr S. Perepelytsia*

Yaroslav Mudryi National Law University,
Kharkiv, Ukraine

*e-mail: o.s.perepelytsya@nlu.edu.ua

Abstract

In the context of the full-scale armed invasion by the Russian Federation and its prolonged hybrid aggression against Ukraine, the issue of the social conditioning of criminal law prohibitions aimed at countering information aggression acquires particular theoretical and practical significance. Article 436² of the Criminal Code of Ukraine, which establishes criminal liability for justifying, recognizing as lawful, denying the Russian Federation's armed aggression against Ukraine, and glorifying its participants, constitutes a relatively recent legislative decision that requires comprehensive scholarly analysis from the perspective of criminal law doctrine. The study aims to identify and analyse the combination of factors that served as the driving force behind the criminalization of the relevant acts, as well as to assess whether the legislative decision corresponds to genuine social needs. The study employs a three-dimensional analysis of the grounds for criminalization – legal-criminological, socio-economic, and socio-psychological – in their interrelation with the principles of criminalization as systemic-legal guidelines for legislative activity. The dialectical method was used to identify the contradiction between social needs and the capabilities of the criminal law tools; general logical methods for forming generalized conclusions; special legal methods for analyzing the disposition and sanctions of Article 436² of the Criminal Code of Ukraine, its conflicts and statistics of judicial practice; as well as systemic and historical approaches to establishing correlations between the deformations of criminalization and the genesis of the information aggression of the Russian Federation. It is established that the social conditioning of criminal liability for acts covered by Article 436² of the Criminal Code of Ukraine is fundamentally differentiated depending on the form of their commission. Criminalization of public forms of relevant acts is socially justified, since they are characterized by a high degree of public danger and the ability to influence mass consciousness. On the other hand, the extension of the criminal law prohibition to non-public forms of behavior has signs of excessive criminalization, since it is not based on sufficient legal and criminological, socio-economic and socio-psychological

grounds. Further research is associated with developing an optimal legislative model of criminalization that ensures a balance between the effectiveness of countering information aggression and the observance of individual rights and freedoms.

Keywords: social conditioning; criminalization; armed aggression; glorification; information warfare; overcriminalization; criminal law policy.

Вступ

В умовах гібридної війни та повномасштабного вторгнення ворожої держави певною мірою метаморфоз зазнають всі аспекти життя країни. Нова реальність зумовлює ґрунтовні зміни в структурі суспільних відносин, зміщення акцентів та пріоритетів у сфері їх регулювання та захисту. Відбиття загроз, які на нашу землю несе ворог, відбувається на різних рівнях, одним з яких, безумовно, є кримінально-правовий. У ситуації, в якій опинилася Україна, вкрай важливою та відповідальною вбачається системна й послідовна реакція держави на будь-які потенційні ризики для охоронюваних суспільних відносин із боку суспільно небезпечних посягань. Ураховуючи динаміку та швидкість змін воєнної реальності, постає питання модернізації кримінально-правової політики як напряду діяльності спеціально уповноважених державних органів щодо охорони прав та свобод людини й громадянина, суспільства і держави від суспільно небезпечних посягань шляхом застосування покарання та інших кримінально-правових заходів до тих осіб, які вчиняють подібні посягання [1, с. 56].

У цьому контексті слушною є думка В. І. Борисова та П. Л. Фріса про те, що кримінально-правова політика є системоутворювальним елементом державної політики у сфері протидії злочинності, оскільки визначає стратегію, тактику, цілі, завдання, принципи та напрями кримінально-правового впливу, а також знаходить вияв не лише в нормах закону про кримінальну відповідальність, а й у практиці їх застосування [2, с. 23–25; 3, с. 30–38]. У правовій демократичній державі така політика має ґрунтуватися на пріоритеті права як втіленні її базових цінностей – законності, справедливості, гуманізму, прав і свобод людини та громадянина, а також безпеки особи, суспільства і держави [4, с. 38]. Її практична реалізація здійснюється, зокрема, шляхом встановлення меж кримінальної відповідальності за певні форми поведінки – криміналізації (пеналізації) та декриміналізації (депеналізації) діянь, а також диференціації й індивідуалізації кримінальної відповідальності [5, с. 185].

Аналіз соціальної обумовленості кримінальної відповідальності за виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, глорифікацію її учасників (ст. 436² КК України) доцільно безпосередньо пов'язувати саме з критеріями та передумовами

криміналізації відповідних діянь як інструменту реагування держави на нові суспільно небезпечні виклики. Криміналізація посідає центральне місце серед елементів кримінально-правової політики як засіб втілення стратегічних завдань боротьби зі злочинністю. Переважна більшість дослідників наводять її як законодавче визначення діяння кримінальним правопорушенням, формальне відображення його ознак у кримінальному законі та встановлення за нього відповідальності [1, с. 65; 6, с. 128–134; 7, с. 23].

У сучасній кримінально-правовій доктрині відсутній усталений підхід як до визначення переліку, так і до класифікації чинників, що зумовлюють доцільність криміналізації [6, с. 75]. Водночас дослідники зазвичай розмежовують соціальні підстави криміналізації та системно-правові принципи криміналізації. О. І. Коробєєв об'єднав усі безпосередні підстави кримінально-правової заборони в три групи: юридико-кримінологічні, соціально-економічні та соціально-психологічні. На його переконання, лише системна оцінка впливу всіх підстав крізь призму їх внутрішніх та зовнішніх зв'язків може дати висновок про доцільність чи недоцільність кримінально-правової заборони [8, с. 67–69]. Цю класифікацію підтримує П. Л. Фріс, вважаючи її найбільш вдалою і такою, що у своїй сукупності найповніше відображає правила встановлення обґрунтованості кримінально-правової норми [7, с. 24–26; 9, с. 320–322].

В. І. Борисов наголошує на визначенні чинників соціальної обумовленості кримінально-правових норм крізь призму конкретного предмета дослідження, оскільки характер і кількість таких чинників залежать від природи самого явища та відповідної кримінально-правової заборони [10, с. 26–30]. Тому аналіз соціальної обумовленості ст. 436² КК України має здійснюватися шляхом послідовного дослідження юридико-кримінологічних, соціально-економічних та соціально-психологічних підстав криміналізації відповідних діянь. Саме такий підхід дозволить комплексно обґрунтувати доцільність та своєчасність запровадження кримінальної відповідальності за вказані діяння в умовах збройної агресії.

Питанням кримінальної відповідальності за досліджувані діяння та суміжної проблематики присвячено праці таких вітчизняних науковців, як Р. О. Мовчан, Є. О. Письменський, В. С. Батиргарєєва, А. М. Бабенко та М. В. Карчевський, М. А. Рубашенко, О. Е. Радутний, К. А. Новікова та ін. Водночас питання соціальної обумовленості ст. 436² КК України у триаспектному вимірі залишається малодослідженим, що й зумовлює актуальність цієї статті.

Метою статті є комплексна оцінка соціальної обумовленості кримінальної відповідальності за виправдовування, визнання правомірною, заперечення

збройної агресії РФ проти України та глорифікацію її учасників шляхом аналізу юридико-кримінологічних, соціально-економічних та соціально-психологічних підстав криміналізації відповідних діянь.

Матеріали та методи

Методологічну основу дослідження становить триаспектна аналітична рамка, сформована на основі класифікації підстав криміналізації, запропонованої О. І. Коробєєвим та підтриманої П. Л. Фрісом, яка охоплює юридико-кримінологічні, соціально-економічні та соціально-психологічні підстави [7, с. 24–26; 9, с. 320–322; 8, с. 67–69]. Вибір саме цієї класифікаційної моделі зумовлений тим, що вона, на відміну від інших підходів, дає змогу здійснити системну оцінку впливу всіх підстав криміналізації в їх внутрішньому та зовнішньому взаємозв'язку, що є необхідним для формування обґрунтованого висновку про доцільність чи недоцільність кримінально-правової заборони.

Під соціальною обумовленістю кримінальної відповідальності за конкретне діяння в цьому дослідженні розуміється сукупна відповідність кримінально-правової заборони трьом взаємопов'язаним групам критеріїв: юридико-кримінологічним – наявності реальної та достатньої суспільної небезпечності діяння, що не може бути нейтралізована засобами інших галузей права; соціально-економічним – наявності у держави ресурсів та процесуальних можливостей для практичної реалізації відповідної заборони з урахуванням співвідношення витрат та ефективності кримінального переслідування; соціально-психологічним – відповідності заборони рівню суспільного засудження відповідної поведінки та характеру мотивації осіб, що її вчиняють, так, що кримінальна репресія є більш дієвим інструментом впливу, ніж альтернативні заходи. Відсутність або недостатність будь-якого з цих критеріїв свідчить про часткову чи повну відсутність соціальної обумовленості відповідної кримінально-правової заборони.

З метою термінологічної визначеності застосовується таке розмежування: під підставами криміналізації розуміють соціальні умови та чинники, що об'єктивно породжують необхідність кримінально-правової заборони; під принципами криміналізації – системно-правові орієнтири законодавчої діяльності, що забезпечують внутрішню несуперечність кримінального закону та його відповідність загальноправовим засадам. Терміни «чинники», «передумови», «фактори» вживаються як синоніми до «підстав», якщо інше не обумовлено контекстом.

На філософському рівні застосовувався діалектичний метод, який дозволив розглянути криміналізацію відповідних діянь не як статичний законодавчий факт, а як динамічний процес, обумовлений суперечністю між об'єктивно

сформованими суспільними потребами у протидії інформаційній агресії та реальними можливостями кримінально-правового інструментарію. Через призму діалектики розкривається внутрішня суперечливість чинної редакції ст. 436² КК України між завданням захисту суспільних інтересів та необхідністю дотримання прав і свобод особи.

На рівні загальнологічних методів застосовувалися аналіз і синтез, індукція та дедукція, абстрагування й конкретизація. Аналіз і синтез забезпечили розгляд підстав криміналізації як окремих складників із подальшим їх синтезом у цілісний висновок щодо соціальної обумовленості норми. Індукція використовувалася при узагальненні результатів аналізу судових рішень та статистичних даних до рівня загальних закономірностей, дедукція – при перенесенні загальних положень доктрини криміналізації на оцінку конкретної норми. Абстрагування уможливило виокремлення сутнісних ознак соціальної обумовленості кримінально-правової заборони, а конкретизація – їх прив'язку до особливостей досліджуваного складу злочину.

На рівні спеціально-юридичних методів застосовувалися формально-юридичний (нормативно-догматичний) метод та метод конкретно-соціологічних правових досліджень. Формально-юридичний метод, спрямований на дослідження права в його чистому вигляді, застосовувався при аналізі диспозиції та санкції ст. 436² КК України, встановленні її колізій зі ст. 111¹ та ст. 59 КК України, а також при виявленні дефектів системи покарань відповідної норми. Метод конкретно-соціологічних правових досліджень використовувався при опрацюванні статистичних даних Офісу Генерального прокурора та Державної судової адміністрації за 2022–2025 рр. та вибірковому аналізі близько 500 судових рішень.

На рівні методологічних підходів застосовувалися системний та історичний підходи. Системний підхід забезпечив дослідження підстав криміналізації у їх внутрішніх та зовнішніх зв'язках і дозволив встановити кореляцію між виявленими формами деформації криміналізації та відповідними групами підстав. Історичний підхід використовувався при дослідженні генези інформаційної агресії РФ як підстави криміналізації – від прихованої пропагандистської діяльності кінця 1990-х років до повномасштабного вторгнення 2022 року.

Результати та обговорення

Юридикологічно-кримінологічні підстави криміналізації

Юридикологічно-кримінологічні підстави криміналізації дають змогу виокремити діяння, щодо яких застосування кримінальної репресії як форми соціально-

ного контролю є виправданим та ефективним. Визначальним критерієм при цьому є суспільна небезпечність діяння. Під нею слід розуміти властивість, притаманну злочину, яка полягає в тому, що він спричиняє тяжку шкоду наявному в суспільстві правопорядку або ставить його під загрозу заподіяння такої шкоди [7, с. 24]. Суспільна небезпечність є об'єктивною властивістю поведінки людини, яка не залежить від волі законодавця, однак має динамічний характер і змінюється разом із розвитком суспільства. При цьому принципово важливим є розмежування між наявністю суспільної небезпечності та її достатністю як підстави криміналізації: не кожна суспільно небезпечна поведінка підлягає криміналізації, а лише та, ступінь небезпечності якої є достатнім для застосування саме кримінально-правових заходів впливу [7, с. 24; 9, с. 323].

Із метою визначення дійсного ступеня суспільної небезпечності діянь, передбачених ст. 436² КК України, потрібно звернутися до природи явища, на протидію якому спрямована відповідна заборона. Фундаментальним аспектом гібридної війни є інформація: за відсутності безпосередніх бойових дій вона визначається підривними інформаційними операціями [11, с. 58–59]. Інформаційна війна як елемент багатоаспектної гібридної агресії має комплексний характер і націлена не лише на обґрунтування втручання у внутрішні справи суверенних держав, а й на виправдовування та легітимацію актів агресії [12, с. 865].

Керівництво РФ розпочало підготовку до ведення гібридної війни проти України ще наприкінці 1990-х років, що проявлялося у формі системних «зіткнень» в економічній, енергетичній та інформаційній сферах. Така діяльність реалізовувалася через актуалізацію радянських пропагандистських наративів, поширення ідеології «руського світу», а також культивування антиукраїнських настроїв і рухів [13, с. 102–115]. Вже в 2014 році РФ перейшла від прихованої підготовки до відкритої гібридної війни проти України, що супроводжувалося розгортанням збройної агресії й інтенсифікацією пропагандистського впливу [14, с. 123; 15]. Така пропаганда спрямовувалася на подання агресії як внутрішнього громадянського конфлікту, а також на виправдання окупації українських територій через тезу про «відновлення історичної справедливості» [14, с. 124; 16, с. 6–7; 17, с. 374–375].

Подальша ескалація інформаційної війни характеризувалася переходом до масованої та відкритої пропаганди через російські телеканали та цифрові платформи, спрямованої на системне нав'язування викривленого сприйняття подій в Україні. Застосування таких інструментів дозволило сформувати своєрідну квазіреальність, яка істотно впливала на сприйняття дійсності,

сприяла дезорієнтації та радикалізації значної частини населення як України, так і РФ [14, с. 124–126; 15; 17, с. 373; 18, с. 715]. Саме ця сукупність чинників і визначає суспільну небезпечність діянь, передбачених ст. 436² КК України. Такий підхід узгоджується з позицією А. Фіно, відповідно до якої шкода від відповідних форм висловлювань може виявлятися у формуванні соціально-психологічного середовища, сприятливого для вчинення насильства, зокрема через дегуманізацію, стигматизацію та нормалізацію агресії [19].

Водночас у сучасній англійській доктрині, зокрема у праці А. Ешворта та Л. Зеднера, наголошено, що орієнтація на превенцію не може виправдовувати криміналізацію поведінки з низьким рівнем суспільної небезпечності або такої, що не створює реальної загрози охоронюваним правовідносинам [20]. Аналогічні підходи простежуються на рівні права ЄС: В. Стоянова та Е. Ніхе підкреслюють, що криміналізація мови ненависті та пов'язаних із нею форм поведінки має здійснюватися з дотриманням принципів пропорційності та субсидіарності, що передбачає використання кримінального права як *ultima ratio* [21].

У цьому контексті задекларована мета криміналізації, передбаченої ст. 436² КК України, об'єктивно орієнтована на протидію системним, організованим та масовим проявам інформаційної діяльності, пов'язаної з виправдовуванням збройної агресії. Водночас законодавча конструкція норми охоплює значно ширший спектр діянь, включаючи індивідуальні та неpubлічні форми поведінки, кримінологічна значущість яких є істотно нижчою. Р. О. Мовчан обґрунтовано висловлює сумнів щодо виправданості криміналізації діянь, передбачених ч. 1 ст. 436² КК, насамперед у тій частині, де кримінально караними визнаються й неpubлічні дії, які хоча й можуть бути суспільно шкідливими, не досягають того рівня суспільної небезпечності, який би виправдовував їх визнання злочинними [22, с. 201–202]. В. С. Батиргарєва прямо вказує, що неpubлічний характер досліджуваних форм поведінки зумовлює потенційно дуже значний рівень латентності цього кримінального правопорушення [23, с. 43–44], та визнає обґрунтованість сумнівів щодо достатності суспільної небезпечності неpubлічних форм для їх визнання злочинними. М. А. Рубашенко, у свою чергу, наголошує, що криміналізація неpubлічних висловлювань, позбавлених схильної природи та ознак мови ненависті, не відповідає трискладовому тесту ЄСПЛ і створює ризик непропорційного втручання у свободу вираження поглядів [24, с. 70–71]. З наведеними висновками погоджуються й інші дослідники [25, с. 568].

Отже, з погляду юридико-кримінологічних підстав криміналізація публічних форм досліджуваних діянь є виправданою: їхня суспільна небезпечність є

не лише об'єктивно наявною, а й достатньою за ступенем для застосування саме кримінально-правових заходів. Щодо непублічних форм слід підкреслити: ступінь їхньої небезпечності, зважаючи на обмежений радіус впливу непублічних висловлювань та об'єктивну складність їхнього виявлення і доказування, не досягає рівня, який виправдовував би застосування саме кримінально-правової репресії як найбільш інтенсивного інструменту державного примусу.

Соціально-економічні підстави криміналізації

Вплив кримінального закону є значно інтенсивнішим порівняно з іншими галузями права, однак саме ця обставина зумовлює підвищені ризики настання негативних наслідків соціального, економічного та іншого характеру. У зв'язку з цим криміналізація потребує зваженого підходу, який передбачає оцінку та співвідношення її потенційних позитивних і негативних ефектів. До цієї групи підстав дослідники відносять характер шкоди, що заподіюється діянням, наявність у держави матеріальних ресурсів для реалізації кримінально-правової заборони та встановлення чітких правил і засобів доказування вчинення злочину системою кримінальної юстиції [9, с. 328–330]. Криміналізація втрачає сенс у разі, якщо ознаки діяння об'єктивно складно або неможливо довести, або якщо для цього необхідні засоби, що суперечать конституційним гарантіям і етичним засадам правозастосування.

Аналізуючи статистику, сформовану за період 2022–2025 рр. Офісом Генерального прокурора¹ та Державною судовою адміністрацією², а також здійснивши вибірковий аналіз майже 500 судових рішень, можна констатувати, що за відповідний період було обліковано 4 542 кримінальних провадження за ст. 436² КК України, з яких лише 2 097 направлено до суду, і тільки 1209 осіб засуджено. При цьому лише 179 обвинуваченим призначено реальне покарання у вигляді позбавлення волі, а 955 осіб взагалі звільнено від покарання. Реальне позбавлення волі застосовано лише до 3,9 % від загальної кількості облікованих проваджень, що є промовистим індикатором низької практичної ефективності відповідної кримінально-правової заборони.

А. М. Бабенко та М. В. Карчевський зазначають, що попри значну кількість вироків, криміналізація глорифікації не досягла задекларованих цілей, оскільки її застосування є малоефективним і зосереджується переважно на

---

¹ Тут і далі за текстом статистичні дані взяті з щорічних звітів Офісу Генерального прокурора. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/statistika>.

² Тут і далі за текстом статистичні дані взяті з щорічних звітів Державної судової адміністрації. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/.

найменш небезпечних проявах, що свідчить про примітивізацію кримінально-правової протидії [18, с. 716]. Розвиваючи цю позицію, М. В. Карчевський застерігає, що подальша орієнтація практики на переслідування переважно малонебезпечних форм глорифікації сприяє фактичній «девальвації» її суспільної небезпечності [26, с. 126].

Непублічність як фундаментальна ознака обстановки вчинення злочину, передбаченого ч. 1 ст. 436² КК України, об'єктивно ускладнює як його виявлення, так і доказування, що безпосередньо впливає на практичну здійсненість реалізації відповідної заборони. Таким чином, соціально-економічний аналіз виявляє специфічну проблему: криміналізація непублічних форм поведінки є не тільки кримінологічно дискусійною, а й економічно неефективною, оскільки генерує значний масив проваджень за мінімального результату реального покарання та об'єктивно не може бути реалізована без надмірних витрат ресурсів системи кримінальної юстиції й ризику порушення конституційних прав особи.

Додаткового значення набувають виявлені дефекти системи покарань, передбачених ст. 436² КК України. Санкція ч. 1 ст. 436² КК України не передбачає обмеження волі як виду покарання, тоді як ч. 2 цієї статті його містить, що породжує невиправдану законодавчу прогалину між пробаційним наглядом та позбавленням волі [27, с. 195–196]. Крім того, передбачення у ч. 2 ст. 436² КК України конфіскації майна суперечить ч. 2 ст. 59 КК України, яка допускає застосування цього виду покарання виключно за тяжкі та особливо тяжкі корисливі злочини або злочини проти основ національної безпеки. Нарешті, наявний необґрунтований розрив між верхньою межею покарання за ч. 1 ст. 436² КК України – три роки позбавлення волі – та нижньою межею за ч. 3 – п'ять років, що порушує принцип співрозмірності санкцій [27, с. 196]. На ці недоліки вказувало Головне науково-експертне управління Апарату Верховної Ради України [28, с. 5–6], проте парламентарі не врахували ці зауваження в процесі ухвалення норми.

Соціально-психологічні підстави криміналізації

Як слушно зазначає П. Л. Фріс, чи не найскладнішим критерієм, який має враховувати законодавець у процесі криміналізації, є соціально-психологічний. Для того, щоб норми кримінального закону могли реально впливати на поведінку людей, вони мають бути соціально-психологічно і традиційно-історично обґрунтовані [29, с. 59]. Визначальним при цьому є суспільне схвалення криміналізації: діяння має сприйматися більшістю як таке негативне, що кримінально-правове втручання визнається морально обґрунтованим. До цієї групи підстав також відносять відносну поширеність і типовість

діянь, які підлягають кримінально-правовій забороні: абсурдно криміналізувати одиничні випадки, проте, нераціонально криміналізувати занадто поширену поведінку, що може призвести до дисфункціональності закону [9, с. 333–334].

Дослідження соціально-психологічних підстав криміналізації ст. 436² КК України передбачає з'ясування світогляду, цінностей та морально-етичних орієнтирів тих верств суспільства, серед яких відповідні діяння набули поширення. Соціально-демографічний портрет особи правопорушника, сформований за 2022–2025 рр., свідчить про те, що здебільшого до відповідальності за ст. 436² КК України притягаються представники старшого покоління у віці від 30 до 50 років (322 особи), від 50 до 65 років (524 особи) та старше (325 осіб), з гендерним розподілом 60,22 % чоловіків та 39,78 % жінок. На наш погляд, найбільш значна частка правопорушень за ст. 436² КК України вчиняється з ідеологічних мотивів – неприязні до України як суверенної та незалежної країни, прагнення формування негативного уявлення про українську ідентичність [30, с. 210]. Причиною формування таких мотивів є як суто суб'єктивні чинники – небажання критичного осмислення суспільних процесів, правовий та морально-етичний нігілізм, низька політична культура, – так і об'єктивні, зокрема, вплив пропаганди, соціально-економічний стан держави та пострадянська ностальгія [18, с. 715; 31, с. 22]. З цього приводу варто зазначити, що ворожа пропаганда ефективно діє на свідомість саме літніх людей, тому що вони вже зазнавали аналогічного систематичного впливу в минулому [30, с. 210–211; 32, с. 208; 33, с. 39, 41–46].

Пропагандистська кампанія РФ охоплює всі вікові групи та медіаплатформи – від телебачення для старшого покоління до соціальних мереж і месенджерів для молоді. При цьому значна частина користувачів поширює контент, не ознайомлюючись із його повним змістом [34], а дезінформація посилюється алгоритмічними механізмами та апеляцією до емоцій [35; 14, с. 126]. Слід також звернути увагу на маніпулятивний потенціал інтернет-мемів як інструменту масового поширення інформації серед невизначеного кола осіб [36, с. 184–185]. Особливо вразливим залишається населення окупованих територій, яке понад десять років перебуває під тотальним інформаційним контролем окупаційної влади [32, с. 209; 11, с. 263; 16; 37, с. 114–116; 14, с. 123, 125; 38, с. 88]. Після повномасштабного вторгнення РФ розгорнула цілеспрямовану кампанію з індоктринації українських дітей та молоді через освітній процес [37, с. 115–116; 39].

Є. О. Письменський обґрунтовано зазначає, що виникнення та поширення в Україні проявів колабораціоністської поведінки є наслідком сукупності вза-

ємопов'язаних передумов: тривалої зовнішньої підготовки через інструменти гібридної війни, внутрішніх слабкостей держави, а також пострадянської ідеологічної спадщини, що сприяла поширенню проросійських настроїв [33, с. 32–46]. На цьому тлі тривалий інформаційний вплив на свідомість відповідних верств населення мав свій відчутний ефект, який відбивався у непоодиноких випадках виправдовування, пояснення та навіть підтримки з боку громадян України агресивних дій РФ проти нашої країни [18, с. 715].

Таким чином, соціально-психологічний аналіз додає до загальної картини третій, якісно відмінний аргумент: навіть якби криміналізація непублічних форм була кримінологічно виправданою та процесуально здійсненою, вона залишалася б неефективною з огляду на природу мотивації правопорушників. Ідеологічна детермінованість поведінки, підкріплена пропагандистським впливом і пострадянською спадщиною, не усувається кримінальною репресією – вона потребує інструментів зміни свідомості, а не покарання.

Феномен надмірної криміналізації та узагальнення виявлених деформацій

Сукупність виявлених ознак у частині непублічних форм діянь, передбачених ст. 436² КК України, відповідає явищу, яке у західній правовій доктрині позначається поняттям надмірної криміналізації (англ. *overcriminalization*), під яким зазвичай розуміється зловживання чи надмірне використання владою кримінального права [40, с. 658]. Введення цього терміна в науковий обіг західної правової доктрини приписують американському науковцю С. Кадішу [41, с. 785–786], який пов'язував цей феномен із системним вибірковим незастосуванням кримінально-правових норм, за якого законодавець свідомо надмірно розширює межі криміналізації, охоплюючи ширше коло поведінки з метою недопущення уникнення відповідальності через правові прогалини, зумовлених нездатністю сторони обвинувачення довести конкретні дії, які формально підпадають під ознаки забороненого діяння [42, с. 909]. С. Кадіш наголошував, що кримінальне право як спеціалізований інструмент соціального контролю має застосовуватися вкрай обережно й лише після зваження наслідків, оскільки надмірна криміналізація здатна породжувати більше зла, ніж добра [43, с. 33]. Інші дослідники розширювали це поняття, охоплюючи ним не тільки проблеми «надлишку» складів злочинів, а й проблеми кримінального правосуддя, що відбуваються в необґрунтованому чи надмірному використанні владою кримінально-правового впливу на суспільні відносини загалом [44, с. 715; 45, с. 4–5], а також криміналізацію діянь, які традиційно не сприймаються як морально засуджувані [46, с. 719].

М. І. Мельник розвиває цю думку, виокремлюючи три форми деформації криміналізації: необґрунтовану – коли злочином визнається діяння, що не досягає необхідного рівня суспільної небезпечності; надмірну – коли кримінально-правова заборона дублює вже наявні норми, породжуючи конкуренцію; та неправильну – коли законодавче формулювання неадекватно відображає сутність діяння. При цьому джерелами таких деформацій виступають безсистемність законотворчості, ігнорування наукових критеріїв криміналізації, а також домінування політичної доцільності над правовими засадами [47, с. 110–111]. Показово, що всі три форми деформації тією чи іншою мірою простежуються у чинній редакції ст. 436² КК України і корелюють із відповідними групами підстав криміналізації: необґрунтованість заборони в частині неопублічних форм підтверджується юридико-кримінологічним аналізом; надмірність – соціально-економічним, зокрема через конкуренцію з нормами ст. 111№ КК; неправильність законодавчого формулювання – соціально-психологічним, оскільки розмита диспозиція унеможлиблює чітке розмежування між морально осудною та кримінально караною поведінкою.

Загалом весь процес запровадження кримінальної відповідальності за досліджуваний злочин можна характеризувати як «реактивний». В. В. Голіна слушно зазначає, що метою подібної криміналізації є оперативне реагування на певні явища та зниження рівня соціальної напруженості, проте такий підхід фактично виходить за межі правового поля і не узгоджується ні з принципами демократичного суспільства, ні з доктринальними засадами кримінального права [48, с. 110–112]. П. Л. Фріс справедливо зауважує, що неврахування державою в процесі криміналізації критеріїв доцільності призводить до порушення основного принципу кримінального права – *nullum crimen nulla poena sine lege*, а спроби обґрунтування такої криміналізації він називає лжедоцільністю, застерігаючи про небезпечність такої практики для демократичного розвитку держави [49, с. 97–99]. У контексті викладеного доцільно розмежувати підставу та привід криміналізації відповідних діянь. Підставою слугує системна інформаційна агресія РФ, що тривала щонайменше з кінця 1990-х років і поступово сформувала стійку суспільну небезпеку виправдовування агресії та глорифікації її учасників. Натомість безпосереднім криміналізаційним приводом стало повномасштабне вторгнення РФ 24 лютого 2022 р. Таке розмежування є принципово важливим, адже дає можливість оцінити, чи відповідала криміналізація об'єктивно сформованим суспільним потребам, чи була переважно ситуативною реакцією на конкретну подію.

Висновки

Проведений триаспектний аналіз засвідчує, що соціальна обумовленість кримінальної відповідальності за діяння, передбачені ст. 436² КК України, є принципово диференційованою залежно від форми їх вчинення, і цей висновок підтверджується з юридико-кримінологічного, соціально-економічного та соціально-психологічного поглядів.

Криміналізація публічних форм виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії РФ проти України та глорифікації її учасників є соціально обґрунтованою: реальна суспільна небезпека інформаційної агресії, її доведена поширеність та беззаперечне суспільне засудження в сукупності формують достатні підстави для застосування саме кримінально-правових заходів впливу.

Натомість поширення кримінально-правової заборони на непублічні форми відповідної поведінки демонструє недостатність усіх трьох груп підстав криміналізації. З юридико-кримінологічного погляду – охоплення діянь, що не досягають необхідного рівня суспільної небезпечності; із соціально-економічного – встановлення заборони, практична реалізація якої є об'єктивно ускладненою і малоефективною, про що свідчать статистичні показники: реальне позбавлення волі застосовано лише до 3,9 % облікованих проваджень; із соціально-психологічного – криміналізація поведінки, ідеологічна детермінованість якої не усувається кримінальною репресією та потребує інструментів зміни суспільної свідомості.

Сукупність виявлених ознак відповідає феномену надмірної криміналізації. Виявлені недоліки не можуть бути усунені виключно шляхом судового тлумачення, що зумовлює необхідність законодавчого втручання – зокрема, обмеження сфери дії ст. 436² КК України публічними формами відповідних діянь та усунення внутрішніх суперечностей системи санкцій.

Перспективи подальших наукових досліджень у цьому напрямі полягають у поглибленому опрацюванні критеріїв допустимості криміналізації діянь, пов'язаних із досліджуваним явищем, з урахуванням необхідності забезпечення балансу між інтересами національної безпеки та гарантіями свободи вираження поглядів. Особливої уваги потребує розроблення чітких нормативних орієнтирів для відмежування кримінально караних публічних форм відповідної поведінки від непублічних, ступінь суспільної небезпечності яких не досягає рівня, достатнього для застосування кримінально-правових засобів.

У цьому контексті подальші дослідження мають бути спрямовані на формування пропозицій щодо вдосконалення конструкції ст. 436² КК України,

зокрема шляхом уточнення ознак об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення, запровадження критеріїв публічності як обов'язкової умови кримінальної відповідальності або диференціації правових наслідків залежно від характеру та способу вчинення діяння. Такий підхід дасть змогу підвищити ефективність кримінально-правового регулювання, мінімізуючи ризики надмірного втручання у сферу приватної комунікації та забезпечуючи відповідність законодавства принципам пропорційності й субсидіарності.

Список використаних джерел

- [1] Дудоров О. О., Хавронюк М. І. Кримінальне право : навч. посіб. Київ : Ваіте, 2014. 944 с.
- [2] Борисов В. І., Фріс П. Л. Поняття кримінально-правової політики. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2013. № 1(1). С. 15–31.
- [3] Борисов В. І., Фріс П. Л. Засади сучасної кримінально-правової політики України. *Питання боротьби зі злочинністю*. 2014. Вип. 27. С. 30–38.
- [4] Панов М., Герасіна Л. Правова політика як універсальний феномен соціального буття. *Право України*. 2001. № 8. С. 36–40.
- [5] Острогляд О. В. Сучасне розуміння способів (методів) реалізації кримінально-правової політики. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького*. 2013. Вип. 8. С. 182–186.
- [6] Пашенко О. О. Соціальна обумовленість закону про кримінальну відповідальність : монографія. Харків : Юрайт, 2018. 446 с.
- [7] Фріс П. Л. Криміналізація і декриміналізація у кримінально-правовій політиці. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2014. № 1(2). С. 19–28.
- [8] Коробеев А. И. Советская уголовно-правовая политика: проблемы криминализации и пенализации : монографія. Владивосток : ДВГУ, 1987. 268 с.
- [9] Фріс П. Л. Кримінально-правова політика Української держави: теоретичні, історичні та правові проблеми : монографія. Київ : Атіка, 2005. 429 с.
- [10] Борисов В. И. Основные проблемы охраны безопасности производства в уголовном законодательстве Украины : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Харьков, 1992. 399 с.
- [11] Світова гібридна війна: Український фронт : монографія / за заг. ред. В. П. Горбуліна. Київ : НІСД, 2016. 496 с.
- [12] Коваль Д. О. Інформаційна війна Російської Федерації проти України: оцінка міжнародного співтовариства. *Українська революція гідності, агресія РФ і міжнародне право* : монографія / за ред.: М. М. Антонович, Б. В. Бабін, М. О. Баймуратов, І. А. Березовська, І. Г. Білас. Київ : К.І.С, 2014. С. 863–871.
- [13] Рущенко І. П. Російсько-українська гібридна війна: погляд соціолога : монографія. Харків : ФОП Павленко О. Г., 2015. 268 с.
- [14] Вакулич В., Новородовська Н. Російська пропаганда агресії проти України (2014–2021 рр.). *Український інформаційний простір*. 2023. № 1(11). С. 119–132. [https://doi.org/10.31866/2616-7948.1\(11\).2023.279610](https://doi.org/10.31866/2616-7948.1(11).2023.279610).
- [15] Snegovaya M. Putin's Information Warfare in Ukraine: Soviet origins of Russia's hybrid warfare. Russia report 1. Institute for the Study of War, 2015. URL: <https://www>.

- understandingwar.org/report/putins-information-warfare-ukraine-soviet-origins-russias-hybrid-warfare (last accessed: 01.10.2025).
- [16] Іваненко С. Спеціальна пропаганда Росії на окупованих територіях сходу України (2014–2018 рр.). *Воєнно-історичний вісник*. 2023. № 49(3). С. 5–13. <https://doi.org/10.33099/2707-1383-2023-49-3-5-13>.
- [17] Кудінов В. А., Корнейко О. В., Пакриш О. Є. Інформаційна агресія росії проти України: динаміка та вплив на цивільне населення. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. № 8. С. 372–378. <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2025-8/76>.
- [18] Бабенко А. М., Карчевський М. В. Глорифікація: історичний, міжнародний та вітчизняний соціально-правовий вимір. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 10. С. 713–717. <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-10/173>.
- [19] Fino A. Defining hate speech: A seemingly elusive task. *Journal of International Criminal Justice*. 2020. Vol. 18, No. 1. P. 31–57. <https://doi.org/10.1093/jicj/mqaa023>.
- [20] Ashworth A., Zedner L. Prevention and criminalization: Justifications and limits. *New Criminal Law Review*. 2012. Vol. 15, No. 4. P. 542–571. <https://doi.org/10.1525/nclr.2012.15.4.542>.
- [21] Stoyanova V., Nihe E. Criminalising hate crime and hate speech at EU level. *Criminal Law Forum*. 2022. Vol. 33, No. 2. P. 85–119. <https://doi.org/10.1007/s10609-022-09440-w>.
- [22] Мовчан Р. О. Кримінально-правова новела про виправдовування збройної агресії російської федерації проти України (ст. 436-2 ККУ): правозастосовні та правотворчі проблеми. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького*. 2022. № 13. С. 197–204. <https://doi.org/10.33098/2078-6670.2022.13.25.197-204>.
- [23] Батиргареева В. С. До кримінологічного аналізу виправдовування, визнання правомірною або заперечення збройної агресії РФ та глорифікації її учасників як нового виклику безпеці інформаційного простору України. *Інформація і право*. 2022. № 4(43). С. 37–49. [https://doi.org/10.37750/2616-6798.2022.4\(43\).269976](https://doi.org/10.37750/2616-6798.2022.4(43).269976).
- [24] Рубашенко М. А. Непублічні виправдовування, визнання правомірною, заперечення агресії/окупації (ст. 436-2 КК України) vs. свобода вираження поглядів. *Кримінальне право України перед викликами сучасності і майбуття* : матеріали міжнар. наук. конф. (м. Харків, 21–22 жовт. 2022 р.). Харків : Право, 2022. С. 69–71.
- [25] Колабораціонізм на тимчасово окупованих територіях: проблеми правової оцінки, гарантування прав і свобод людини та реінтеграції територій : монографія / М. А. Рубашенко, І. В. Яковюк, Н. В. Шульженко, О. В. Зайцев, С. О. Харитонов ; за наук. ред. М. А. Рубашенка ; Нац. фонд дослідж. України ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків : Право, 2024. 576 с.
- [26] Карчевський М. В. Основні проблеми кримінально-правової охорони інформаційної безпеки в Україні. *Актуальні проблеми права: теорія і практика*. 2024. № 1(47). С. 120–129. <https://doi.org/10.33216/2218-5461/2024-47-1-120-129>.
- [27] Новікова К. А. Кримінально-правові засоби за глорифікацію збройної агресії російської федерації в Україні. *Інформація і право*. 2024. № 3(50). С. 192–200. [https://doi.org/10.37750/2616-6798.2024.3\(50\).311731](https://doi.org/10.37750/2616-6798.2024.3(50).311731).
- [28] Висновок Головного науково-експертного управління Апарату Верховної Ради України до Проекту Закону України про внесення змін до деяких законодавчих

- актів України щодо посилення кримінальної відповідальності за виготовлення та поширення забороненої інформаційної продукції (реєстр. № 5102). URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/pubFile/1243501> (дата звернення: 01.12.2023).
- [29] Фріс П. Л. Соціально-психологічні підстави криміналізації суспільно-небезпечних діянь. *Наше право*. 2006. № 1. С. 59–61.
- [30] Батиргареева В. С., Куковинець Д. О. Про кримінологічну класифікацію осіб, схильних до глорифікації ворога. *Інформація і право*. 2024. № 4(51). С. 207–219. [https://doi.org/10.37750/2616-6798.2024.4\(51\).318104](https://doi.org/10.37750/2616-6798.2024.4(51).318104).
- [31] Зубченко О. С. Колабораціонізм на тимчасово окупованих територіях Півдня України: соціологічний аспект. *Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*. Політологія. Соціологія. Право. 2022. № 3 (55). С. 15–23. [https://doi.org/10.20535/2308-5053.2022.3\(55\).269530](https://doi.org/10.20535/2308-5053.2022.3(55).269530).
- [32] Нетеса Н. В. Пропаганда як форма інформаційного впливу в умовах гібридної війни. *Актуальні проблеми правоохоронної діяльності в умовах воєнного стану* : тези Всеукр. наук.-практ. конф. (Хмельницький, 16 берез. 2023 р.). Хмельницький : НАДПСУ, 2023. С. 207–210.
- [33] Письменський Є. О. Кримінально-правові проблеми протидії колабораційній діяльності : монографія. Київ : Алерта, 2024. 438 с.
- [34] S. Shyam Sundar, Eugene Cho Snyder, Mengqi Liao, Junjun Yin, Jinping Wang & Guangqing Chi. Sharing without clicking on news in social media. *Nat Hum Behav*. 2025. Vol. 9. P. 156–168. <https://doi.org/10.1038/s41562-024-02067-4>.
- [35] Sirlin N., Epstein Z., Arechar A. A., Rand D. G. Digital literacy is associated with more discerning accuracy judgments but not sharing intentions. *Harvard Kennedy School Misinformation Review*. 2021. Vol. 2, No. 6. <https://doi.org/10.37016/mr-2020-83>.
- [36] Voitovych N., Mahuriak I. Memes as a Factor of Manipulations: Transformation of Image Through Mass Culture. *Ukrainian Information Space*. 2025. No. 1(15). С. 174–186. [https://doi.org/10.31866/2616-7948.1\(15\).2025.335355](https://doi.org/10.31866/2616-7948.1(15).2025.335355).
- [37] Сідченко С. О., Залкін С. В., Хударковський К. І., Белімов В. В. Інформаційний (психологічний) вплив російської пропаганди на молодь в Російській Федерації та на тимчасово окупованих територіях України. *Збірник наукових праць Харківського національного університету Повітряних Сил*. 2024. № 1(79). С. 113–118. <https://doi.org/10.30748/zhups.2024.79.17>.
- [38] Фріс П. Л., Адамович С. В. Агресія Росії проти України з позицій кримінології : монографія. Івано-Франківськ : Голіней О. В., 2025. 195 с.
- [39] Навчання в окупації. Примусова русифікація системи освіти на окупованих територіях України. URL: https://www.hrw.org/sites/default/files/media_2024/06/ukraine_crd0624ukr%20web.pdf (дата звернення: 10.01.2026).
- [40] Brown D. K. Criminal Law's Unfortunate Triumph Over Administrative Law. *Journal of Law, Economics & Policy*. 2011. Vol. 7:4. P. 658–684. URL: https://www.researchgate.net/publication/228190274_Criminal_Law's_Unfortunate_Triumph_Over_Administrative_Law (last accessed: 10.08.2025).
- [41] Luna E. Prosecutorial decriminalization. *The Journal of Criminal Law and Criminology*. 2012. Vol. 102, No. 3. P. 785–819. URL: <http://www.jstor.org/stable/23416060> (last accessed: 10.08.2025).
- [42] Kadish S. H. Legal norm and discretion in the police and sentencing processes. *Harvard Law Review*. 1962. Vol. 75, No. 5. P. 904–931. <https://doi.org/10.2307/1338645>.

- [43] Kadish S. H. The crisis of overcriminalization. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*. 1967. Vol. 374. P. 17-34. <https://doi.org/10.1177/000271626737400115>.
- [44] Luna E. The overcriminalization phenomenon. *American University Law Review*. 2005. Vol. 54, No. 3. P. 703–743. URL: <https://digitalcommons.wcl.american.edu/aulr/vol54/iss3/5/> (last accessed: 10.08.2025).
- [45] Husak D. Overcriminalization. *The Limits of the Criminal Law*. Oxford : Oxford University Press, 2008. 244 p. <https://doi.org/10.1525/nclr.2009.12.2.323>.
- [46] Larkin P. J. Public Choice Theory and Overcriminalization. *Harvard Journal of Law and Public Policy*. 2013. Vol. 36. P. 716–760. URL: https://journals.law.harvard.edu/jlpp/wp-content/uploads/sites/90/2013/04/36_2_715_Larkin.pdf (last accessed: 10.08.2025).
- [47] Мельник М. І. Основні тенденції законотворення з питань кримінального права у 2013–2014 рр. *Забезпечення єдності судової практики у кримінальних справах в контексті подій 2013–2014 років в Україні* : матеріали міжнар. симп. (м. Київ, 24–25 жовт. 2014 р.). Київ, 2014. С. 109–114.
- [48] Голина В. Проблема кримінологічного забезпечення криміналізації і декриміналізації у кримінальному праві України. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2015. № 3(82). С. 107–116. URL: <https://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/10134> (дата звернення: 01.10.2025).
- [49] Фріс П. Л. Доцільність у кримінально-правовій політиці в Україні. *Право України*. 2017. № 2. С. 93–99. URL: <http://jnas.nbuv.gov.ua/article/UJRN-0001431093> (дата звернення: 07.08.2025).

References

- [1] Dudorov, O.O., & Khavroniuk, M.I. (2014). *Criminal law*. Kyiv: Vaite.
- [2] Borysov, V.I., & Frys, P.L. (2013). The Definition of Criminal and Legal Policy. *Herald of the Association of Criminal Law of Ukraine*, 1(1), 15-31.
- [3] Borysov, V.I., & Fris, P.L. (2014). Principles of modern criminal law policy of Ukraine. *Issues of Crime Prevention*, 27, 30-38.
- [4] Panov, M., & Herasina, L. (2001). Legal policy as a universal phenomenon of social existence. *Law of Ukraine*, 8, 36-40.
- [5] Ostrohlyad, O.V. (2013). Modern understanding of methods of realization of criminal and legal politics. *The Scientific and Informational Bulletin of Ivano-Frankivsk University of Law Named after King Danylo Halytskyi*, 8, 182-186.
- [6] Pashchenko, O.O. (2018). *Social conditioning of the criminal liability law*. Kharkiv: Yurait.
- [7] Frys, P.L. (2014). Criminalization and decriminalization in the criminal legal policy. *Herald of the Association of Criminal Law of Ukraine*, 1(2), 19-28.
- [8] Korobeev, A.I. (1987). Soviet criminal law policy: problems of criminalization and penalization. Vladivostok: DVGU.
- [9] Frys, P.L. (2005). *Criminal law policy of the Ukrainian state: theoretical, historical and legal problems*. Kyiv: Atika.
- [10] Borysov, V.I. (1992). *Main problems of protecting industrial safety in the criminal legislation of Ukraine*. Doctoral Thesis. Kharkiv.
- [11] Horbulin, V.P. (Ed.). (2016). *World hybrid war: Ukrainian front*. Kyiv: NISD.
- [12] Koval, D.O. (2014). Information war of the Russian Federation against Ukraine: assessment of the international community. In M. M. Antonovych, B. V. Babin,

- M. O. Baimuratov, I. A. Berezovska, & I. H. Bilas (Eds.). *Ukrainian revolution of dignity, RF aggression and international law*. (pp. 863–871). Kyiv: K.I.S.
- [13] Rushchenko, I.P. (2015). *Russia-Ukraine hybrid war: sociological perspective*. Kharkiv: FOP Pavlenko O. H.
- [14] Vakulych, V., & Novorodovska, N. (2023). Russian Propaganda of Aggression Against Ukraine (2014–2021). *Ukrainian Information Space*, 1(11), 119–132. [https://doi.org/10.31866/2616-7948.1\(11\).2023.279610](https://doi.org/10.31866/2616-7948.1(11).2023.279610).
- [15] Snegovaya, M. (2015). *Putin's information warfare in Ukraine: Soviet origins of Russia's hybrid warfare* (Russia Report No. 1). Institute for the Study of War. Retrieved from <https://www.understandingwar.org/report/putins-information-warfare-ukraine-soviet-origins-russias-hybrid-warfare>.
- [16] Ivanenko, S. (2023). Special Russian propaganda in the occupied territories of eastern Ukraine (2014–2018). *Military-Historical Bulletin*, 49(3), 5–13. <https://doi.org/10.33099/2707-1383-2023-49-3-5-13>.
- [17] Kudinov, V.A., Korneiko, O.V., & Pakrysh, O.Ye. (2025). Russia's information aggression against Ukraine: dynamics and impact on the civilian population. *Juridical Scientific and Electronic Journal*, 8, 372–378. <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2025-8/76>.
- [18] Babenko, A.M., & Karchevskiy, M.V. (2023). Glorification: historical, international and domestic socio-legal dimension. *Juridical Scientific and Electronic Journal*, 10, 713–717. <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-10/173>.
- [19] Fino, A. (2020). Defining hate speech: A seemingly elusive task. *Journal of International Criminal Justice*, 18(1), 31–57. <https://doi.org/10.1093/jicj/mqaa023>.
- [20] Ashworth, A., & Zedner, L. (2012). Prevention and criminalization: Justifications and limits. *New Criminal Law Review*, 15(4), 542–571. <https://doi.org/10.1525/nclr.2012.15.4.542>.
- [21] Stoyanova, V., & Nihe, E. (2022). Criminalising hate crime and hate speech at EU level. *Criminal Law Forum*, 33(2), 85–119. <https://doi.org/10.1007/s10609-022-09440-w>.
- [22] Movchan, R. (2022). Criminal law novel about justifying the armed aggression of the Russian Federation against Ukraine (Art. 436-2 of the Criminal code of Ukraine): law enforcement and law-making problems. *The Scientific and Informational Bulletin of Ivano-Frankivsk University of Law Named after King Danylo Halytskyi*, 13, 197–204. <https://doi.org/10.33098/2078-6670.2022.13.25.197-204>.
- [23] Batyrhareieva, V.S. (2022). To a criminological analysis of justification, recognition as legitimate or denial of armed aggression of the Russian Federation and glorification of its participants as a new challenge to the security of the information space of Ukraine. *Information and Law*, 4(43), 37–49. [https://doi.org/10.37750/2616-6798.2022.4\(43\).269976](https://doi.org/10.37750/2616-6798.2022.4(43).269976).
- [24] Rubashchenko, M.A. (October 21–22, 2022). Non-public justification, recognition as lawful, denial of aggression/occupation (Art. 436-2 CC of Ukraine) vs. freedom of expression. In *Criminal law of Ukraine before the challenges of the present and the future: Proceedings of the International scient. conf.* (pp. 69–71). Kharkiv: Pravo.
- [25] Rubashchenko, M.A., Yakoviuk, I.V., Shulzhenko, N.V., Zaitsev, O.V., & Kharytonov, S.O. (2024). *Collaborationism in temporarily occupied territories: problems of legal assessment, guaranteeing human rights and freedoms and reintegration of territories*. M.A. Rubashchenko (Ed.). Kharkiv: Pravo.

- [26] Karchevskiy, M.V. (2024). The main problems of criminal-legal protection of information security in Ukraine. *Topical Issues of Law: Theory and Practice*, 1(47), 120-129. <https://doi.org/10.33216/2218-5461/2024-47-1-120-129>.
- [27] Novikova, K.A. (2024). Criminal legal means for the glorification of the armed aggression of the Russian Federation in Ukraine. *Information and Law*, 3(50), 192-200. [https://doi.org/10.37750/2616-6798.2024.3\(50\).311731](https://doi.org/10.37750/2616-6798.2024.3(50).311731).
- [28] Opinion on the Draft Law of Ukraine on amendments to certain legislative acts of Ukraine on strengthening criminal liability for the production and dissemination of prohibited information products (Reg. No. 5102). Retrieved from <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/pubFile/1243501>.
- [29] Fris, P.L. (2006). Socio-psychological grounds for the criminalization of socially dangerous acts. *Our Law*, 1, 59-61.
- [30] Batyrhareieva, V.S., & Kukovynets, D.O. (2024). On the criminological classification of persons inclined to glorify the enemy. *Information and Law*, 4(51), 207-219. [https://doi.org/10.37750/2616-6798.2024.4\(51\).318104](https://doi.org/10.37750/2616-6798.2024.4(51).318104).
- [31] Zubchenko, O.S. (2022). Collaborationism in the temporarily occupied territories of Southern Ukraine: a sociological aspect. *National Technical University of Ukraine Journal. Political science. Sociology. Law*, 3(55), 15-23. [https://doi.org/10.20535/2308-5053.2022.3\(55\).269530](https://doi.org/10.20535/2308-5053.2022.3(55).269530).
- [32] Netesa, N.V. (March 16, 2023). Propaganda as a form of information influence in conditions of hybrid war. In *Current problems of law enforcement activities under martial law: Proceedings of the All-Ukrain. scient. and pract. conf.* (pp. 207-210). Khmelnytskyi: NADPSU.
- [33] Pysmenskyi, Ye.O. (2024). *Criminal law problems of combating collaborationist activity*. Kyiv: Alerta.
- [34] S. Shyam Sundar, Eugene Cho Snyder, Mengqi Liao, Junjun Yin, Jinping Wang & Guangqing Chi. (2025). Sharing without clicking on news in social media. *Nature Human Behaviour*, 9, 156-168. <https://doi.org/10.1038/s41562-024-02067-4>.
- [35] Sirlin, N., Epstein, Z., Arechar, A.A., & Rand, D.G. (2021). Digital literacy is associated with more discerning accuracy judgments but not sharing intentions. *Harvard Kennedy School Misinformation Review*, 2(6). <https://doi.org/10.37016/mr-2020-83>.
- [36] Voitovych, N., & Mahuriak, I. (2025). Memes as a factor of manipulations: Transformation of image through mass culture. *Ukrainian Information Space*, 1(15), 174-186. [https://doi.org/10.31866/2616-7948.1\(15\).2025.335355](https://doi.org/10.31866/2616-7948.1(15).2025.335355).
- [37] Sidchenko S., Zalkin S., Khudarkovskiy K., & Bielimov V. (2024). Informational (psychological) impact of Russian propaganda on young people in the Russian Federation and on the temporarily occupied territories of Ukraine. *Scientific Works of Kharkiv National Air Force University*, 1(79), 113-118. <https://doi.org/10.30748/zhups.2024.79.17>.
- [38] Fris, P.L., & Adamovych, S.V. (2025). *Russia's aggression against Ukraine from a criminological perspective*. Ivano-Frankivsk: Holinei O.V.
- [39] Human Rights Watch. (2024). *Forced to Fail: Russia's Erasure of Ukrainian Education in Occupied Territories*. Retrieved from https://www.hrw.org/sites/default/files/media_2024/06/ukraine_crd0624ukr%20web.pdf.
- [40] Brown, D.K. (2011). Criminal law's unfortunate triumph over administrative law. *Journal of Law, Economics & Policy*, 7(4), 658-684. Retrieved from <https://www>.

- researchgate.net/publication/228190274_Criminal_Law's_Unfortunate_Triumph_Over_Administrative_Law.
- [41] Luna, E. (2012). Prosecutorial decriminalization. *The Journal of Criminal Law and Criminology*, 102(3), 785-819. Retrieved from <http://www.jstor.org/stable/23416060>.
- [42] Kadish, S.H. (1962). Legal norm and discretion in the police and sentencing processes. *Harvard Law Review*, 75(5), 904-931. <https://doi.org/10.2307/1338645>.
- [43] Kadish, S.H. (1967). The crisis of overcriminalization. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 374, 17-34. <https://doi.org/10.1177/000271626737400115>.
- [44] Luna, E. (2005). The overcriminalization phenomenon. *American University Law Review*, 54(3), 703-743. Retrieved from <https://digitalcommons.wcl.american.edu/aulr/vol54/iss3/5/>.
- [45] Husak, D. (2008). *Overcriminalization: The limits of the criminal law*. Oxford: Oxford University Press. <https://doi.org/10.1525/nclr.2009.12.2.323>.
- [46] Larkin, P.J. (2013). Public choice theory and overcriminalization. *Harvard Journal of Law and Public Policy*, 36, 716-760. Retrieved from https://journals.law.harvard.edu/jlpp/wp-content/uploads/sites/90/2013/04/36_2_715_Larkin.pdf.
- [47] Melnyk, M.I. (October 24–25, 2014). Main trends of law-making on criminal law issues in 2013–2014. In *Ensuring uniformity of judicial practice in criminal cases in the context of the events of 2013–2014 in Ukraine: Proceedings of the International Symposium* (pp. 109-114). Kyiv.
- [48] Holina, V. (2015). The Problem of The Criminological Supporting of Criminalization and Decriminalization in The Criminal Law of Ukraine. *Journal of the National Academy of Legal Science of Ukraine*, 3(82), 107-116. Retrieved from <https://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/10134>.
- [49] Fris, P.L. (2017). Expediency of Criminal and Legal Policy of Law in Ukraine. *Law of Ukraine*, 2, 93-99. Retrieved from <http://jnns.nbu.gov.ua/article/UJRN-0001431093>.

Олександр Сергійович Перепелиця

аспірант кафедри кримінально-правової політики
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого
61024, вул. Григорія Сковороди, 77, Харків, Україна
e-mail: o.s.perepelytsya@nlu.edu.ua
ORCID 0009-0001-0637-5327

Oleksandr S. Perepelytsia

Ph.D. Student, Department of Criminal Law Policy
Yaroslav Mudryi National Law University
61024, 77 Hryhoriia Skovorody Str, Kharkiv, Ukraine
e-mail: o.s.perepelytsya@nlu.edu.ua
ORCID 0009-0001-0637-5327

Рекомендоване цитування: Перепелиця О. С. Між необхідністю та надмірністю: соціальна обумовленість криміналізації виправдовування агресії (стаття 436² Кримінального кодексу України). *Проблеми законності*. 2026. Вип. 173. С. 282–303. <https://doi.org/10.21564/2414-990X.173.359322>.

Recommended citation: Perepelytsia, O.S. (2026). Between Necessity and Excess: Social Conditionality of the Criminalization of Aggression Justification (Article 436² of the Criminal Code of Ukraine). *Problems of Legality*, 173, 282-303. <https://doi.org/10.21564/2414-990X.173.359322>.

Статтю подано / Submitted: 04.03.2026

Доопрацьовано / Revised: 06.04.2026

Схвалено до друку / Accepted: 28.05.2026

Опубліковано / Published: 29.05.2026